

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

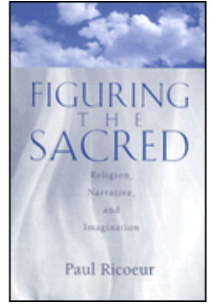
Ricoeur ve Kutsalı Resmetmek

Figuring the Sacred, Religion, Narrative, and Imagination,
Paul Ricoeur,

David Pellauer (Trans.), Mark I Wallace (ed.)
Fortress Press, Minneapolis, 1995, 348 s.

Fransız düşünürlerin en önde gelenlerinden birisi olarak dikkat çeken Paul Ricoeur, Mark I. Wallace'e göre "günümüzün en orijinal ve en kışkırtıcı felsefi yazarı"dır. Kuşkusuz bunda Ricoeur'un orijinal felsefi dili kadar, ilgilendiği konuların genişliği de rol oynar. O günümüz üniversitelerinde yaygın olan "anabilim dalı" kalıplarına sığmayacak ya da sığdırılmayacak kadar geniş ilgilere sahiptir. Çalışmalarına dikkatle bakıldığında dil felsefesinden psikolojiye; edebiyat teorilerinden sosyal bilimler metodolojisine; dini bilimlerden dinler tarihine; Kitabı Mukaddes incelemelerinden din felsefesine ve hermenötiğe kadar pek çok alanla ciddi anlamda ilgilendiği ve gerçekten de farklı teoriler ve bakış açıları geliştirdiği görülecektir.

Paul Ricoeur, 27 Şubat 1913'de Valance-Fransa'da doğar. Fransa'daki Kalvinist Protestanların (Protestant Huguenot) bir mensubu olan dedesi tarafından Brittany'de yetiştirilir. Çünkü çok küçük yaşlarda önce annesini daha sonrada babasını yitirir. 1930'lu yıllardan

MİLEL VE NİHAL
inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi
yıl 2 sayı 1 Aralık 2004

itibaren felsefe eğitimi almaya başlar ve 1935’de Sorbonne’den mezun olur. Sorbonne’de bulunduğu yıllarda Husserl’in metinlerini inceleme fırsatı bulacağı Gabriel Marcel’in idare ettiği “Cuma seminerleri”ne katılır. 1940’dan 1945’e kadar Almanya’da bir savaş tutsukları kampında (POW) kalır. Beş yıl süren esaret günleri onun için bir kayıp değil tam tersine hayatının sonraki dönemlerini etkileyecek bir kazanç olur. POW’da kaldığı esnada Alman felsefesi ve teolojisi okuma fırsatı bulur ve Kant, Hegel, Heidegger, Edmund Husserl, Karl Jaspers, Rudolf Bultmann ve Karl Barth’ın çalışmalarını okur. Savaş sonrasında Strasbourg Üniversitesi’nde felsefe tarihi derslerini okutur (1948-1957) ve Sorbonne metafizik kürsüsüne döner (1956-1967).

Paris sosyalist hareketi içerisinde ve serbest-pazar kapitalizminin uygulanmasına karşı sosyal demokrasinin yükselmesinde etkin rol oynar. O dönemde Fransız sol-Hıristiyan dergilerde çeşitli makaleler yayınlar; özellikle *Esprit* ve *Le Christianisme social*’da. 1940’lar ve 1950’lerde özellikle varoluşsal fenomenoloji ve Husserl’in düşüncesi üzerine yazdığı yazılarla öne çıkar. Bu yıllarda Karl Jaspers ve Gabriel Marcel üzerine çalışmalar yapar. Aynı zamanda Husserl’in “*Ideen*”ini Fransızcaya çevirir. 1950 yılında Husserl’in “eidetik” (öze yönelik) yöntemi ışığında ilk büyük yapıtı olarak kabul edilen “Freedom and Nature: The Voluntary and Involuntary” (1950) adlı eserini yazar. Bu eserinde Ricoeur, iradenin istençlilik ve istençsizlik durumunu ifade etmek için fenomenolojik bir metot kullanır. Nitekim Husserl’in “eidetik” yöntemi özü gereği hem aşkını hem de kötülüğü ayraç içine almayı gerektirmektedir. (Felsefe Sözlüğü, s.1213).

İki ciltten oluşan en önemli eserinin ilk cildi “*Fallible Man*” (Yanılabılır İnsan) adını taşır ve 1960’da yayınlanır. Yine aynı yıl yayınlanan ikinci cilt “*The Symbolism of Evil*” (Kötülüğün Sembolizmi)dir. Genel olarak bu iki eserde “İnsan varlığının anlamı nedir?” sorusunu tartışan ve kötülüğün insanlarca nasıl dışa vurulduğu konusuna

odaklanan Ricoeur'ya göre özgürlük ve sınırlılık arasında daima bir orantısızlık mevcuttur ve bu orantısızlık kötülüğün ortaya çıkması için yapısal bir zayıflık oluşturur. Kötülük ve kötülüğün ifade edilmesini irdeleyen Ricoeur, eserin ilk cildinde "kötülük nasıl olanaklıdır?" sorusuyla ilgilenirken ikinci ciltte "kötülüğün insanlarca nasıl dışavurulduğu" sorunuyla ilgilenir.

The Symbolism of Evil'de kötülükle ilgili mitler ve sembollerin hermenötik yorumunu yapan Ricoeur, bu eserinden şöyle söz eder: "her şeyden önce kötülüğün sembolizmi üzerine yaptığım araştırmam, *Voluntary and Involuntary* ve *Fallible Man*'i takibeden çalışmam, beni hermenötik geleneğin kalbine taşıdı. Çünkü kötülük konusunda doğrudan bir kavram yoktur. Fakat bunun yerine semboller, anlatılar, öyküler ve mitler vardır." İçinde bulunulan kötü durumla ilgili kutsal metinlerde özellikle Eski Ahit'te anlatılan "Adem'in Düşüşü" öyküsü bunların en önemlisidir ve bu kötü durumun en sert ironisi Adem'in düşüşü mitiyle sembolize edilmiştir. Öykü tarihsel orijinlerle ilgili farz edilse de, Adem'in kararından önce iyi ve kötü arasında daima var olan kozmik bir savaş hakkındaki etiolojikal bir mit olarak fonksiyon gösterir. Öyküde Adem, hem kendi özgür kararından sorumlu hem de kendi dışındaki bir kötülük gücünün kontrolü altında olan bir figür olarak tasvir edilmektedir. Böylelikle hem özgür hem de esaret/sınırlı olarak insan varlığı, tıpkı Adem gibi, "sorumlu ve esir"dir. Bu yönüyle öykü özgürlük ve determinizm arasında sıkışan insanın dilemmasını anlatan iyi bir yapıttır.

1967'de Sorbonne'den ayrılan Ricoeur, Nanterre'deki Paris Üniversitesi, Felsefe Fakültesi'ne geçer ve 1969'da dekan olarak atanır. 1968'de Fransız üniversitelerinde reform isteyen öğrencilerle fakülte arasında arabuluculuk yapar. Jack Derrida'nın hocalarından birisi olan Emmanuel Levinas'la bir süre beraber çalışır. Aynı zamanda Divinity School (İlahiyat Fakültesi), Department of Philosophy (Felsefe Bölümü) ve Committee on Social Thought (Sosyal Düşünceler Kulübüne) görev alarak Chicago Üniversitesi'nin

daimi bir üyesi haline gelir ve Paul Tillich'ten boşalan kürsüye oturur. Bu arada Haverford, Columbia ve Yale Üniversiteleri gibi Amerika'daki değişik üniversitelerde dersler verir. Paris Üniversitesi'ndeki görevinden 1980'de ayrılır ve Chicago Üniversitesi'nde emekli profesör olarak görevine devam eder. Eserleri Avrupa dillerinin dışında Çince, Japonca ve Türkçe'ye de çevrilir. Çalışmalarının Türkçe çevirileri arasında *Söz Edimleri Kuramı ve Etik*, (Asa Yayınevi, Bursa, 2000); *Tarihçinin Toplumsal Sorumluluğu*, (İmge Kitabevi, Ankara, 2001) ile "Siyaset ve Ahlak" adlı makalesi (Etüt Yayınları, Samsun, 2000) sayılabilir.

Yukarıda saydıklarımızın dışında *Freud and Philosophy: An Essay and Interpretation* (1965); *The Rule of Metaphor* (1975); *Interpretation Theory: Discourse and Surplus of Meaning* (1976); *History and Truth* (1955) *The Conflict of Interpretations* (1969) gibi bir çok eseri bulunan Ricoeur'unun "Figuring the Sacred: Religion, Narrative, and Imagination" (1995) adlı eseri onun farklı makalelerinden oluşan bir derleme. Mark I. Wallace'nin editörlüğünde hazırlanan bu derlemede bir araya getirilen makaleler, Ricoeur'un din konusundaki en geniş yazılarını kapsamaktadır. Wallace derlemeyi hazırlama nedenlerini bu makalelerin pek çoğunun İngilizce konuşulan dünyada çok az biliniyor olması olarak açıklar. Ricoeur'nun çalışmalarının tamamını bir araya getiren bir çalışma olmamakla birlikte bu antoloji 1970'den günümüze kadar Ricoeur'nun yazdığı makalelerini içermektedir. Bu yönüyle de Ricoeur'nun düşünceleri ve düşünsel gelişimi hakkında fikir verebilecek bir özelliğe sahiptir. Zira editör koleksiyonun Ricoeur'un son düşüncelerindeki dinsel görünümle-re/anlayışa odaklandığını ifade etmektedir. Aynı zamanda bu çalışma onun farklı ilgilerine bir giriş olarak da hizmet etmektedir. Çünkü onun dini yazıları daima genel felsefi başlıkların geniş bir türüyle yakından ilgili olarak yer alır.

Eserdeki makalelerde Ricoeur, özel olarak genel narratology (anlatı bilimi) çalışmalarının ışında Kitabı Mukaddes anlatılarına

(Biblical narrative) yoğunlaşır. O narrative'i bir çok teologun kullandığı ve anladığından farklı kullanır ve anlar. Onun ilgisi, daha çok Kitabı Mukaddes hikayelerinin concordance'daki tek boyutlu talimler ve övünme olmadığını, fakat daha çok karşılıklı konuşma türündeki bir kavşak noktasında ve teolojik yollarının aksine çok değerli hikayeler olduğunu göstermeye matuftur. Bu yüzden de o, Kitabı Mukaddes anlatılarının ve anlatı dışı materyallerinin çoğunun nasıl konuştuklarını gösterir. Kitabı Mukaddes öykülerini bir anlamda arkeolojik malzeme olmaktan çıkararak onları okurla diyaloga giren konuşan metinler olarak algılar.

Eserde Wallace'nin geniş bir giriş yazısının dışında beş bölüm halinde Ricoeur'nun 21 makalesi yer almaktadır. "The Study of Religion: Problems and Issues" başlığını taşıyan ilk bölümde yer alan üç makale Ricoeur'un dinin doğası üzerindeki genel incelemelerini içerir. Ricoeur, sembol ve konuşmaları vasıtasıyla dinsel inancı analiz etmek için *dinler tarihinin* ve literal kriticizmin metodolojik usullerini kullanır. Dinsel inançların kendi içinde bir bütünlüğe sahip olduğunu ve dinsel toplumun kendini anlaması için hikâyeyi yanlışlayan açıklayıcı şemalara indirgenemeyeceğini iddia eder. Ricoeur'ya göre dinsel inanç ve tecrübeler öncelikle dil içerisinde ve çeşitli konuşmalar vasıtasıyla yayılır. Dolayısıyla da dini anlamaya çalışan bir din çalışmasının da konuşmanın bu modelini analiz ederek işe başlaması gerekir. Öyküler ve mitler üzerine yoğunlaşan Ricoeur, "Philosophy and Religious Language" (Felsefe ve Din Dili) adlı makalesinde semboller, mitler, anlatılar ve metaforlar gibi farklı ifade modellerinin dini metinlerde araştırılan anlamı nasıl ortaya çıkardığını gösterir. Ona göre bu ifade modelleri ve literal formlar yalnızca duygusal değerlerle yüklü değillerdir.

İkinci bölümdeki üç makale Ricoeur'nun Kant, Rosenzweig ve Levinas'ın din hakkındaki çalışmalarının okumalarını içermektedir. Bu bölümdeki "Dinin Felsefi Hermenötiği: Kant" başlıklı makalesinde din felsefesinin öncelikli amacının Tanrı düşüncesini korumak olup olmadığı sorununa alternatif bir cevap vermeye çalışır.

Ricoeur, burada Kant'ın antropolojisini de tahlil eder: İnsanlar özgür iradenin kaybından dolayı –kötülüğün aktüel performansı olan "asli günah"tan ziyade özgür seçimin bir sonucu olsa bile kötülüğe meyilden dolayı– acı çekerler. Kötülük, bizim özel tutkumuzdur fakat aynı zamanda bizim sorumluluğumuzdur. Biz kötülük tarafından hem mağdur edildik hem de onun için suçlanmayı hak ettik. Dolayısıyla Kant'a göre bir paradoks söz konusudur: her durumda da biz kötülük yapıyoruz; fakat zaten kötülük de buradadır.

Üçüncü bölüm Ricoer'un çeşitli yorumsamacı yazılarını bir araya getirmektedir. Dört makale onun Biblikal hermenötik teorisinin arasından seçilmiştir. "Tekvin 1:1-2:4a'nın Yorumu Üzerine" ismini taşıyan ilk bölümde Tekvin'in ilk pasajlarını yorumlamaya çalışan Ricoeur, daha önce yazdığı "From a Conflict to a Convergence of Methods in Biblical Exegesis" adlı makalesinde teklif ettiği yorum metodunu test etmek için Tekvin 1'in kendisine mükemmel bir fırsat sağladığını düşünmektedir. Ricoeur'nun Eski Ahitten seçtiği bölüm oldukça manidardır. Tekvin 1:1-2:4a sonraki bölümden farklı olarak ilk insan çiftinin yaratılışını anlatmakta olup bu kısımda düşünüşle ilgili bir ifade yoktur ve ilk insanın "çift" olarak yaratıldığından söz edilir.

Üçüncü bölümdeki bir diğer makalesi "Kitabı Mukaddes ve İmgelem/Hayal Gücü" başlığını taşır. Kendisine bu başlığı önerenin Joseph Kitagawa olduğunu söyleyen Ricoeur, başlığı ilk duyduğunda zihninin oldukça karıştığını/şaşırdığını, sonra ilgisini çektiğini ve en sonunda da bu başlığın kendisini büyülediğini, kendisine oldukça cazip bir başlık olarak görüldüğünü ifade eder. Ona göre bu başlık şaşırtıcı hatta paradoksaldır. Bu yüzden şu soruyu sorar: "hayal gücü özgür bir kabiliyet ve bu nedenle de kurallar tarafından yönetilemeyen, biraz vahşi ve evcilleştirilememiş/evcilleştirilemeyen bir özellik değil midir?" Öncelikle Kitabı Mukaddesle imgelemi yan yana getirmekte zorlanan Ricoeur son-

radan bunu tartışmanın yararlı olacağına karar verir ve sorgulamaya başlar.

Bu bölümün üçüncü makalesinde Biblikal zamanı ele alırken dördüncü makalede *Yorumlayıcı Anlatıları* inceler. Sinoptik İncillerde yer alan İsa'nın tutkusu (passion) eksenindeki öykülerden hareketle ideolojik yorumları içeren anlatı türünü sorgular. Anlatının bu türü ideolojik yorumu kendi içinde barındırmaktadır. Ricoeur'ya göre bunun en güzel örnekleri de Sinoptik İncillerdeki İsa öykülerinde yer almaktadır.

Eserin dördüncü bölümü beş makale içerir ve ilk üç bölümde olduğu gibi bu bölümdeki makale başlıkları da oldukça dikkat çekicidir. "Felsefi Sitemlerin Yapısı ve Umut"; "Tanrıyı İsimlendirmek"; Narrative Teolojiye Doğru: Gerekliliği, Kaynakları ve Zorlukları"; "Kötülük, Felsefe ve Teolojiye Meydan Okuma" gibi başlıkları içermektedir.

Son bölümdeki makaleler ise ahlaki yazıları ve seremonileri içine alan Pratik Teoloji konularını içermektedir. Ama yine de başlıkların kışkırtıcı olduğu söylenilmelidir. Örneğin ilk makale "İsa'nın Mantiği, Tanrı'nın Mantiği" başlığını taşımaktadır.

Paul Ricoeur gibi çok farklı ilgileri hayran olunacak bir düşünsel birikimi olan bir insanı tek bir eserinden tanımak zor olsa da bu eserin ana hatlarıyla onun düşünceleri hakkında genel bir fikir elde etmemize yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Cengiz BATUK

(K.T.Ü. Rize İlahiyat Fak.)

